

pööning

AJALOOGA MAJAD, AIAD JA
DISAINIKLASSIKA

Nr. 2 (32) / suvi 2022

LÖUNA

KODU VANAS VALLAMAJAS / JOONISTUSÕPETAJA P. J. NEUS JA MÕISAMAALINGUD

KUURORTVILLA PÄRNUS / DISAINIKLASSIKA: RÜIUVABAD

STILIAABITS: VÄÄRISKIVID JA EHTED / ARHITEKTUUR: KLASSITSISM

RESTAUREERIMINE: TALUKAARDID / LINAÕLIVÄRVID

ALEVITE PÄRLID: VASTSELIINA

^ Supeluse 1 hoone Pärnus.
(Foto: Johannes Lõmps,
1930ndad, Pärnu Muuseum)

INTERJÖÖRID MUUTUSTE TUULES

KUURORTLINNA VILLA

Kadri Kallaste, Kadri Tael

FOTOD: PÄRNU MUUSEUM, ERAKOGU

Eestis hakkasid mererandade suvitus- ja ravivõimalused laiemalt tähelepanu äratama 19. sajandi I veerandil. Pärnu kuurordi alguseks peetakse 1837. aastat, kui raele esitati palve supelasutuse rajamiseks mere-randa, misjärel alustas juba järgmisel aastal tegevust vanast kõrtsist ümberehitatud kümbaluspaik Supeluse tänava (sks *Bade Strasse*) lõpus.

1889. aastal algas uus etapp linna arengus ravi- ja puhkekuurordiks. Sel ajal omandas linn erakätest esimese supelasutuse ja moodustas kuurordi komisjoni, mille ülesandeks oli puhkelinna arengu tagamine. Ka aadressil Supeluse 1 asuva hoone omanik kreisiarst dr Eduard Gustav Behse kuulus komisjoni, mis tutvus teiste kuurortlinnade kogemustega ning tõi värskeid teadmisi oma kodulinna.

VILLA AJALUGU

19. sajandi keskpaigas oli linna ja Pärnu supelhoone vaheline ala hoonestamata ja seda kasutati karjamaana. 1860. aastatel alustati linnas suurejooneliste haljastustöödega, mille käigus rajati Riia insener Weiri projekti järgi linnasüdame ümber nn roheline vöönd. See omakorda oli tõukeks Supeluse ja teiste mereäärsete tänavatega piirnevate kruntide hoonestamiseks.

1878. aastal ostis linnalt hoonestamata krundi ja omandas maja ehitamise õiguse juba mainitud kreisiarst Eduard Gustav Behse. Kahekorruseline historitsistlik hoone sai valmis ühe aastaga, Behse elas majas veidi enam kui 20 aastat. 1900. aasta suvel sai kinnistu omanikuks Marina, Adolfi tütar Ammende.

Aasta hiljem müis Marina aga krundi Stephanie, Aleksandri tütar Krzyzanowskyle. Kuni 1919. aastani ei ole täpselt teada hoones elanud isikuid ega omanikke.

9. augustil 1919. aastal ostis kinnistu Jaan Tannebaum, kes pidas 1920.–1930. aastatel Pärnu rannasalongis restorani. Suurte võlgade tõttu müüdi kinnistu 1934. aastal avalikul oksjonil maha ja selle omanikuks sai Pärnu linnasekretär (1926–1940) Kristjan Rumvolt. Villat tunti linnas Rumvoldi majana.

Nõukogude aja saabudes omandas ruumikas maja uued funktsioonid. Kõigepealt asutati siia 1940. aastal Pärnu I lasteaed ja Pärnu Keskravamaja ehk Pärnu linna I kultuurimaja (II oli Ülejõel Nooruse Maja ruumides ja III Raeküla koolimajas).

Mõne aasta möödudes sai hoones oma esimesed ruumid Pärnu muusikakool, mis avati Eesti NSV Kunstide Valitsuse korraldusel. Kooli tegevus toimus Peeter Laja käe all. Alates 1. jaanuarist 1945 toimetas Pärnu muusika-alkkool päevasel ajal aadressil Supeluse 1 ja õhtuti Koidula koolis. Järgmisel õppeaastal saadi koolile uued ruumid Vilmsi 17 (nüüd Nikolai 17) majas Koidula kooli vastas. Ka rahvamaja kolis Supeluse 1 hoonest peagi

∨ Kunstnik Erna Kreischmann (1885–1929) maalitud õhuküllane interjäär 1920ndatest. (Foto: SA Pärnu Muuseum)

^ Saali papjeemašest rosett. (Foto: erakogu)

minema, asudes aastaid erinevatel pindadel, kuni sai alles 1954. aastal püsivad ruumid Rüütli 31. Nii jäi Supeluse 1 hoone nõukogude perioodi lõpuni lasteaia käsutusse.

Taasiseseisvumise-järgselt kuni 2000. aastate alguseni oli hoones Pärnu pereabikeskus ja laste turvakodu Oliver.

VILLA INTERJÖÖR

Läbi valgusküllase veranda jõuab külaline hoone esinduskorruse fuajeesse. See on nagu risttee, kust saab edasi liikuda neljas erinevas suunas. Esimesel korrusel asusid omaniku elu- ja esindusruumid, teisel korrusel aga Pärnusse puhkama tulnud suvitajate puhketoad.

Esinduskorruse fuajeest vasakule jääb hoone kõige suurem ruum – õhuküllane ja avar saal –, otse ette maalingute ja mitmete tapeedikihtidega elutuba ja paremale tumedates toonides laemaalinguga söögituba.

Fuajee nurka on ehitatud üks hoonet teenindavatest tualettidest, millel on klaasitud ülaosa. Seinte alumist osa katab puidust tahveldis. Ülejäänud seinapind on olnud kas värvitud või tapetseeritud.

Fuajeest vasakule jääval ruumikal ja valgusküllasel saalil oleks justkui kaks otstarvet – see võis olla nii majaomanike kui ka avalikus kasutuses. Viimasele viitab saali taga asuv köök, mida esindusruumist eraldab õrna raamistusega gootikaartest inspireeritud klaaspaneeliga uks.

^ Elutoa gooti arhitektuurist inspireeritud tapeet. (Foto: erakogu)

~ Söögitoa papjeemašest rosett. (Foto: erakogu)

Saalitagune köök avaneb iluaeda, mida võidi kasutada nii saali kui aia külaliste teenendamiseks. Võib arvata, et saalis võõrustati hoone 2. korrusel elanud külalisi ja linlasi, kes tulid siia õhtust sööma, muusikat nautima või bridži mängima.

Palju intiimsemad on fuajeest otse ja paremale avanevad ruumid.

Otse ette jääva ruumi seinu kaunistavad geomeetrilise joonega juugendstiilis seinamaalingud, mille sarnaseid võib kohata tolle ajastu esinduslikes kortermajades Helsingis. Geomeetrilisele ornamendile on hiljem lae nurkadesse lisatud taimornamendiga vinjetid, mis visuaalselt varasemast kihistusest selgelt eristuvad. Võimalik, et majaomanikul oli soov suuremat investeeringut tegemata ruumi viimistlust ajakohasemaks muuta.

Maalinguid katab hoones rikkalik tapeedikihistus. Tapeetidest kõige silmapaistvam on 19. sajandi lõpust pärinev gooti katedraalidest inspireeritud, fantastilist arhitektuuri kujutava mustri seinakate. Arhitektuurse mustri tapeedid esindasid peamiselt kahte stiili – gooti ja klassitsistlikku stiili või nende segu. Taolisi seinakatteid kasutati 18. ja 19. sajandil kõrgete ja kitsaste ruumide viimistlemiseks, sest tapeedil korduvad arhitektuursed perspektiivid on nendes ruumides vähem nähtaval. Supeluse 1 hoone puhul on seda kasutatud erandlikult elutoas.

Gootilikest varemest inspireeritud mustreid kasutati 19. sajandil hotellides, kuna see oli vaatamisväärsustega tutvuma tulnud turistide seisukohalt kena temaatiline valik. 19. sajandi lõpus, kust Supeluse 1 hoone gooti mustri tapeet pärineb, peeti selliseid mustreid juba maitsevääratuseks. Arhitektuurseid detaile kombineerivat tapeeti on leitud veel ka Kirna mõisa söögisaalist, see on aga mitu kümnendit varasem.

Teine mainimist vääriiv tapeet pärineb 20. sajandi esimesest veerandist. Tegemist on *art déco* stiilis triibulise mustri, mille iga triip koosneb tihedalt asetsevatest stiliseeritud õitest. Esinduslikust lisavad metalliktoonides trükitud detailid. *Art déco* mustridisain on mõjutatud kubismist ja lõuna-amaistest kultuuridest.

Fuajeest paremal paiknevad kaks järjestikust ruumi. Esimene neist on ilmselgelt olnud kasutusel söögitoana. Sellele viitab ruumi tume ja rikkalik, osaliselt trafarettidega teostatud laemaaling, mida on kombineeritud seinatahvliteks jaganud sein-

maalinguga. Seina- ja laemaalingu motiivistik on elutoa juugendstiilist inspireeritud maalingutega võrreldes historitsistlikum. Laemaalingul on näha taimornamenti ja seinte tahveldisi raamistab meander. Ka selles ruumis on rikkalik tapeetide kihistus. Esmane vaatlus viitab sellele, et ruumi seinu on mitmel korral kaetud tumedates toonides luksusliku tapeediga, mille mustrit on kaunistanud pronksitooni detailid. Tapeetide tume toon on hästi sobitunud saali pruunides värvides laemaalinguga.

LAEKAUNISTUSED

Fuajee, söögitoa ja saali lage kaunistavad papjeemašest rosetid. Eemalt pole neid lihtne eristada stukkornamendist, kuna need on värvitud valgeks. Tuginedes seni tuvastatud papjeemašee rosettidele võib oletada, et Supeluse rosetid on algselt olnud mitmevärvilised.

Papjeemašee ornamente on võimalik väga lihtsate võtete abil ära tunda. Objekti valmistamisviisi määramine on oluline seetõttu, et sellele leitaks õige säilitamismeetod. Papjeemašee määramiseks on erinevaid võimalusi. Tutvustame kahte lihtsamat. Kuna paberist valmistatud ornamid on 3–4 mm pakused, jääb sein- või laepinna ja ornamenti vahele tühi ruum. Sellest tulenevalt on kõige lihtsam viis papjeemašee ornamenti määramiseks sellele koputada. Paberist tehtud ornament kõlab õõnsalt vastu. Teiseks on soovitatav papjeemašee pinnalt otsida laiu naelapäid, sest üldjuhul kinnitatakse ornamid seinale või laele papinaeltega. Kõige suurejoonelised papjeemašee näited Eestis asuvad Suure-Kõpu mõisa kahes salongis ning Uderna mõisa peasaalis, salongis ja söögitoas.

UUE ÄRKAMISE OOTUSES

Linna ajalooliste teede ristumiskohas paiknev villa on mitmesugustest aegadest ning elanikest hoolimata säilitanud oma algse ilme ja võlu. 1870. aastate lõpus ehitatud hoone välisilme on suures osas säilinud autentselt. Villat raamistavad tänaseni väike eesaed ja viljapuaed. Avarad ja valgusküllased ruumid võrrustavad ravile tulnud ja suvitusele nautluid ning lasevad külastajatel aimata olnud.

Villa unikaalne sisekujundus maalib silme ette pildid hoonel elanud trenditeadlikest omanikest ja nende eluolust, võimalustest ning ajastu suundumustest, ilmestades nii valitsenud olustikku ja esteetilis-

kliimat kui ka kunstilist maitset. Lasteaia periood ei ole hoone ruumijaotust ega siseviimistlust teadlikult hävitanud, vaid neid koos eriilmeliste kihistustega heaperemehelikult tänapäeva edasi kandnud. Villa omanikud on hoone avanud kõigile huvilistele ja pakuvad seal mitmesuguseid ajaveetmise ja lõõgastumise võimalusi. Pärnus on taas ellu ärganud üks imelise ajaloo kuurortvilla.

Artikkel tugineb Muinsuskaitseameti arhiivi materjalidel.

▼ Elutoa *art déco* stiilis tapeet.
(Foto: erakogu)

